

І.В. ЗОЗУЛЯ

Національний університет внутрішніх справ

УДК (094.58)351.777.5(477)

ЗМІСТ БЕЗПЕКИ У ПОРІВНЯЛЬНОМУ АНАЛІЗІ КОМЕНТАРІВ ДО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Розглянути зміст і сутність тлумачення в коментарях до Кримінального кодексу України юридичних норм щодо забезпечення ними безпеки об'єктів захисту

Значне місце в забезпеченні інтересів особи, суспільства і держави пов'язане з поняттям безпеки, тому посягання на стан їх безпеки в будь-якій країні захищається відповідним законодавством. І, безумовно, стосовно нашої держави, головним в такому законодавстві є Кримінальний кодекс України.

Раніше нами вже розглядалось поняття безпеки в Кримінальному законодавстві України та за його межами, зокрема, були досліджені можливості характеристики основних об'єктів кримінально-правового захисту з позицій їх безпеки та запропоновані норми сутності збереження непорушності об'єкта через смисловий зміст вираження його безпеки та елементи методології аналізу безпеки об'єктів захисту [1]

Дослідження інших аспектів безпеки в юридичній науці отримали певний розвиток у наукових роботах вітчизняних вчених В.І. Борисова, В.П. Смельянова, О.В. Копана, М.І. Панова, В.П. Тихого та інших. Але разом із тим, якщо ми вважаємо за пріоритетне значення Кримінального кодексу України (КК) у протидії злочинам за посягання на безпеку людини, суспільства і держави, то є сенс поглибити дослідження (пошук) саме в цьому напрямку з метою удосконалення існуючого кримінального законодавства.

Сьогодні відомо, що в юридичній практиці значне місце надається науково-практичним роз'ясненням (коментарям) тих чи інших статей Кодексу з прикладами їх застосування та з посиланням на чинні нормативно-правові акти. Саме тому коментарі є провідниками, виразниками букви Закону та правильності застосування тих чи інших норм на практиці, віддзеркаленням професійного досвіду та погляду їх авторів або укладачів. А на початок 2003 року в Україні найбільш значними були декілька наукових та науково-практичних коментарів Кримінального кодексу, підготовлених відомими фахівцями в галузі кримінального права. Серед них праці за загальною редакцією М.О. Потебенька та В.Г. Гончаренка [2, 3]; за редакцією М.І. Мельника та М.І. Хавронюка

[4], М.Й. Коржанського [5], С.С. Яценка [6]. І цілком природним є те, що кожний коментар має "власне обличчя", бо є відбиттям наукової школи, певних наукових поглядів фахівців на розкриття істини. Тобто, у коментарях ми маємо різні підходи до трактування одних й тих же положень закону. Саме це і є цінним, бо, по-перше, ми можемо інтегрувати розрізнені погляди вчених до єдиної точки зору, і протиставити її можливим опонентам, а, по-друге, виявити існуючі позитивні моменти, а, мабуть, і природні розбіжності у коментарях^{1,2}.

Оскільки, як ми це вже відзначали [1, с. 44], об'єктами захисту Кримінальним кодексом України є "права і свободи громадянина і людини", "власність", "громадський порядок", "громадська безпека", "довкілля", "конституційний устрій України", "мир і безпека людства", в переломленні щодо забезпечення безпеки людини,

¹ Про позитивність існування декількох коментарів до КК сказано в попередньому слові до роботи [4, с. 5], але вважаючи, що така їх розмаїтість дозволить "виявити найбільш істотні недоліки цього закону і сприятимуть їх усуненню", М.І. Мельник і М.І. Хавронюк замовчали про альтернативну можливість виявлення й істотних недоліків окремих коментарів. А саме така негласна позитивна чи негативна оцінка вже надана юристами-фахівцями існуючим коментарям, але з етичних позицій ми її не наводимо.

² Щодо поданої тільки що ремарки про існуючі недоліки Кримінального кодексу України ("зокрема нечіткості формулювань деяких його положень і відсутності повної уніфікованості при визначенні однорідних понять" [4, с. 5]), то чи не занадто швидко (наприклад, коментар [4] підписано до друку 01.10.2001 р., коментар [2-3] – 29.10.2001 р., коментар [5] – 15.06.2001 р., друге видання коментарю [6] – 15.07.2002 р.) вони виявились вже після 5 квітня 2001 року - дати прийняття КК - чи раніше ці недоліки не було видно? З цього приводу пропонуємо, наприклад, роботу: Хавронюк М.І. До питання про термінологію нового Кримінального кодексу України // Правова держава. Щорічник наук праць Ін-ту держави і права ім. В.М. Корсцького НАН України. -К., 2002. -Вип.13 - С.316-325.

суспільства, нації, держави та людства, ми вважаємо за актуальне розглянути сучасні погляди на зміст і сутність норм КК.

Таким чином, *об'єктом наших досліджень є коментарі Кримінального кодексу України, а предметом – зміст і сутність тлумачення юридичних норм КК щодо забезпечення ними безпеки об'єктів захисту.*

Слід спочатку зазначити, що загальне поняття безпеки об'єктів кримінально-правового захисту та її предмету було надане нами раніше в роботі [1, с.44-45], і ми неодноразово будемо до нього звертатись. Тому, базуючись саме на цьому понятті, безпосередньо перейдемо до розгляду коментарів, подаючи їм власне забарвлення за темою.

1. Поперед усього, з зазначених позицій безпеки об'єктів кримінально-правового захисту³ надзвичайно важливим вважаємо щодо ст.1 КК визнання М.Й. Коржанським Кримінального кодексу України через “правовий акт, у якому систематизовано *визначені суспільно небезпечні діяння*”, що визнаються злочинами, і *встановлюються конкретні міри покарання за їх вчинення*” [5, с.7]. Тобто, з цього витікає дуже істотне положення, що *КК – це закон про безпеку певних діянь суспільству (особі, державі)*, в якому надано “вичерпного переліку суспільно небезпечних діянь” [5, с.7].

Попутно треба сказати, що доречним саме статті 1 КК є надане в роботах [2, 4] досить повне визначення об'єктів кримінально-правового захисту⁴, а передумова М.Й. Коржанського щодо подальшого ознайомлення з “повним і вичерпним переліком таких об'єктів” за п.4 коментарю до ст.1 [5, с.8] чомусь саме цим і обмежилася – його читач так і не дізнався, наприклад, що таке власність [5, с.283-301], що таке громадська безпека [5, с.419-435], мир і безпека людства [5, с.613-623] тощо. Й навпаки, зовсім зайвим є надане С.С. Яценко в коментарі до ст.1 визначення особи, що не є об'єктом захисту з боку КК [6, с.6]⁵. До того ж, тільки М.І. Мельник і М.І. Хавронюк [4, с.10] та М.О. Потебенько і В.Г. Гончаренко [2, с.126] (!!) в коментарях надали визначення головного об'єкту кримінально-правового захисту – прав і свобод людини і громадянина.

³ Тут і далі, на протязі всього дослідження, без особливого про це подальше нагадування.

⁴ Курсив у цитаті наш. До того ж, так само через “суспільно небезпечні діяння” надає визначення КК і С.С. Яценко [6, с.6].

⁵ В той же час мабуть неістотним є в коментарі до ст.1 історичний екскурс щодо назви КК, поданий в роботі [4, с.9]. Проте, навпаки, якщо вже подається латиницю принцип кримінального права (роботу [4, с.11] порівняти з [5, с.7]), то хоча би це треба робити без помилок.

⁶ Ми тут не ставимо за мету аналізувати вірність всіх поданих визначень об'єктів кримінально-правового захисту, але наша позиція стосовно, наприклад, об'єкта “громадська безпека” викладена в роботі [1].

⁷ До речі, тільки М.О. Потебенько та В.Г. Гончаренко

Таким чином, із перелічених в ст.1 КК об'єктів захисту, в усіх майбутніх коментарях, як на нашу думку, обов'язково слід ввести за постійну практику подання їх ретельно вивірених визначень. Але все ж таки, посередньо, виходячи із значення “прав і свобод людини і громадянина” як об'єкта захисту, в першу чергу при цьому необхідно окремо виділяти *людину та довкілля*, як єдині реально існуючі матеріальні об'єкти: людину⁸ – як біологічну істоту, довкілля⁹ – як природні ресурси планети. Всі інші об'єкти захисту (крім власності у тому випадку, коли вона виступає як матеріальний об'єкт¹⁰) є нематеріальними. До того ж, навіть об'єкт “права і свобода людини і громадянина” в юридичному та соціальному аспектах є похідними вже від самого факту біологічного існування і подальшої усвідомленої діяльності людини.

2. Виходячи із сказаного та значущості кримінально-правового захисту прав і свобод людини і громадянина, й проголошеної в Україні тези про найвищу цінність для держави життя людини¹¹ (а за ст.27 Конституції України “кожна людина має невід'ємне право на життя” [7]), вважаємо, що слід саме це в коментарях і Кримінальному кодексі безпосередньо винести на перше місце. Не “Злочини проти основ національної безпеки України”¹², а “Злочини проти життя та здоров'я особи”, що в чинному КК посідають другий розділ, *мають бути першочерговими*^{13,14}. І хоча проголошено, що права і свободи

з усіх редакторів коментарів надали таблиці відповідності статей КК 2001 і 1960, а також 1960 і 2001 років [2, с.7-87], що, безумовно, полегшує дослідження.

⁸ Як позитив вважаємо згадування про людину М.І. Мельником та М.І. Хавронюком, до того ж, з позицій її безпеки – щодо “посягання на життя, здоров'я, тілесну та статеву недоторканість, особисту свободу...” [4, с.10].

⁹ Щоб не повторюватись, дивись також наші інші попередні зауваження та уточнення з цього (виноска 19 в роботі [1, с.46]). Попутно зауважимо, що довкілля не може бути як за С.С. Яценко, “сукупністю природних умов землі” [6, с.7].

¹⁰ Див. знов виноску 16 в роботі [1, с.46].

¹¹ За [3, с.36] – “як періоду від народження до смерті”; за [5, с.179] майже класично, через суспільні відношення – “як об'єкт кримінально-правової охорони – це певні суспільні відносини, що забезпечують охорону біологічної особи...”; за [4], наприклад, на с.272 і далі – аж ніяк, хоча й було сказано про фізіологічні пологи та смерть; дещо близько до цього й в роботі [6, с.235-236].

¹² Обґрунтування нашого висновку щодо недоцільності, неповноти та некоректності винесення у КК злочинів проти основ національної безпеки України до окремого першого розділу наведені в роботі [8].

¹³ Але, це вже така, властива тільки нашому кримінальному законодавству, традиція, бо попередній КК 1960 року главу 3 “Злочини проти життя, здоров'я, волі і гідності особи” Особливої частини відносив ще далі [2, с.63-66], після злочинів проти державної і колективної власності (!?). Не будемо ж ми насправді рівнятись на Звід законів США (див. Federal criminal code and rules 1997 edition. Title 18. Crimes and criminal procedure), де глави розташо-

громадянина є головними об'єктами національної безпеки [8, с.38], тобто є складовою частиною національної безпеки, до цього ще треба дійти в реальному житті. До того ж, і при проголошеній в ст.15 Конституції України відсутності в державі будь-якої обов'язкової ідеології, власна ідеологія власної безпеки пересічної людини завжди була, *є й буде для неї самою пріоритетною*.

Тому досить дивним, на наш погляд, є відсутність (крім роботи М.Й. Коржанського [5, с.179-181]) в коментарях будь-якої передмови до означеного розділу II КК – можливо, що на думку їх авторів, на відміну від нового розділу I “Злочини проти основ національної безпеки України”, цей розділ її не потребує, бо є юридично “обкатаним”. Але ж і в ньому з'явилися зовсім нові статі 127, 137, 140-145 щодо безпеки людини – тому вважаємо, що одного, наприклад, пристатейного коментарю стосовно “незаконного проведення дослідів над людиною” (ст.142 КК) буде замало. Таке саме зауваження стосується й наступного розділу III КК, наприклад, до безпеки праці дітей (ст.150 “Експлуатація дітей”)¹⁵ тощо.

3. Слід також відзначити про наявність в коментарях двох понять, різних за суттю – “охорона” та “захист”. Захист – це те, що захищає, служить обороною, заступництвом, захищенням, та безпосередньо пов'язане з конкретним правопорушенням щодо безпеки об'єкта; охорона – це варта, караул, сторожа, чати. Тобто, *захист – це перш за все дія*, до того ж, переважно, активна, наступальна, ситуативна, випереджувальна; *охорона – це засіб, захід* забезпечення реалізації прав на безпеку, як правило, більш місткий щодо змісту¹⁶.

Однак, в тій же ст.1 КК України, як його завдання, йдеться про забезпечення “охорони” об'єктів [захисту]¹⁷.

вані за абеткою. Тому, мабуть, можна сподіватись, що наступний КК коли-небудь усе розставить зовсім по-іншому.

¹⁴ Ми вже не кажемо про розділи III “Злочини проти волі, честі та гідності особи” та IV “Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи” КК тощо. Хоча, як і законодавець, ті ж М.О. Потебенько та В.Г. Гончаренко вважають, що все ж таки “найбільш високий характер суспільної небезпеки в сучасних умовах властивий злочинам проти основ національної безпеки України...”, а вже потім – “проти життя та здоров'я населення” [2, с.148-149]

¹⁵ Вельми цікавою з цього приводу є робота: Венедиктов В.С., Зозуля О.І. До трудового статусу неповнолітніх в Україні: стан та юридичні гарантії // Право і безпека. – 2002. – № 4. – С.89-98.

¹⁶ Більш докладно до співвідношення термінів “захист” і “охорона” дивись в роботі: Негрескул В. Поняття адміністративного захисту авторського права і суміжних прав // Інтелектуальна власність. – 2003. – № 5. – С.3-9.

¹⁷ Саме тут ми вимушені подати слово “захист” в дужках, бо раніше вже визначали, що об'єкт захисту – це та нормативно-правова дефініція (категорія), на яку направлені дії із забезпечення її безпеки. До того ж, найбільш вдалими і доречними з цього приводу вважаємо власне по-

Але якщо скрупульозно віднестись саме до змісту ст.1, то з нього витікає, що *правовому забезпеченню охорони підлягають лише права і свободи людини і громадянина, власність, конституційний устрій України* – і зовсім не підлягає охорона миру і безпека людства, бо йдеться тільки про “забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам” [2, с.125]¹⁸. До того, ті ж М.О. Потебенько та В.Г. Гончаренко на с.125 [2] кажуть про “засоби охорони” та на с.126 [2] – про “кримінально-правовий захист”, М.Й. Коржанський – про “засоби захисту” [5, с.7] та “кримінально-правову охорону” [5, с.8]; М.І. Мельник та М.І. Хавронюк – також про “кримінально-правову охорону” [4, с.10]; С.С. Яценко – про “кримінально-правовий захист” [6, с.6]. І вже саме тут можна відмітити, що М.І. Мельник та М.І. Хавронюк помиляються стосовно наявності у Кримінального кодексу України завдання “охорони миру і безпеки людства” [4, с.9-10]¹⁹.

З цього приводу зазначимо, що ми, виходячи з міркувань, поданих в виносці 17, вважаємо таким, що при праві на обопільне застосування, найбільш відповідає в КК України існуючій концепції нормативно-правового захисту об'єктів через активну юрисдикційну дію, використання в коментарях саме останнього поняття, тобто, “захист”.

До речі, якщо ми вже казали в частині 2 цієї роботи про пріоритетність життя людини, то й *на її безпеку слід дивитись тільки через уявну призму ісвовості захисту*. Бо саме тут через ортогонально роздроблену площинність захисту порушується тонкий паритет “безпека-небезпека” людини – тобто, чинний кримінально-правовий захист спрацьовує тільки або на етапі запобігання злочину за рахунок його попередження неминучою карою, якій буде підданий суб'єкт злочину (функція захисту об'єкта), або на етапі покарання за вже вчинений злочин знов-таки за рахунок тепер вже настання означеної кари (функція охорони об'єкта). За такою позицією кара виступає мірилом безпеки.

А точкою перетину зазначених площин і є дія (чи бездіяльність) злочинця – “порушення безпеки об'єкта” за [1, с.51] – будь-то шляхом “фізичного впливу на організм потерпілого”, або “через будь-які фактори зовніш-

яснення, надане як “... відношення КК до означених об'єктів виражається в здійсненні дії з охорони цих об'єктів”, що “охорона і є тим інструментом, що сприяє стану безпеки об'єкта” [1, с.45].

¹⁸ Ми не будемо дискутувати щодо застосовності словосполучення “запобігання злочинам” – з цього приводу див. виноску 19 на с.104 роботи: Зозуля І.В. Концептуальні проблеми техногенної безпеки госудаства в свете развития концепции национальной безопасности Украины // Вісник Харківського інституту соціального прогресу. Сер. : Екологія, техногенна безпека і соціальний прогрес. – 2001 – Вип.1. – С.96-112.

¹⁹ Слід зазначити, що раніше ми навмисно обходили увагою в роботі [1] саме що тезу.

нього середовища” за С.С. Яценко [6, с.236]²⁰.

4. Повернемося знову до згаданого “забезпечення миру і безпеки людства”. Мабуть, не треба було зазначати, але тепер вже, немов по черзі, тільки С.С. Яценко [6, с.928-931] (!!!) зважив на можливе надати загальні положення щодо змісту нового²¹ розділу ХХ “Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку” КК України. І якщо розглядати за структурою всі *рівні безпеки*, починаючи з *безпеки людини, суспільства, нації, держави, людства*, то саме мир і безпека людства і є тією верхньою межею, яка граничить із фактом існування людства взагалі. Звідси, мир, як безпека людства – це відсутність будь-яких посягань на його безпеку, це антитеза стану небезпеки через війну^{22,23}.

Ось і наводять М.О. Потєбенько та В.Г. Гончаренко визначення забезпечення миру і безпеки людства через “збереження миру, попередження виникнення регіональних і глобальних воєнних конфліктів, запобігання виникнення ситуацій... , які можуть поставити під загрозу саме існування людства” [2, с.127]. Бо об’єкт злочину за цим розділом “є одним з чинників, що зумовлюють *високий ступінь суспільної небезпечності міжнародних злочинів*”²⁴ [6, с.928].

У коментарях М.О. Потєбенька та В.Г. Гончаренка до статей 436 та 437 КК, у порівнянні з авторами інших коментарів, надані найбільш вичерпні, пов’язані з безпекою, поняття - “пропаганда війни”, “воєнний (збройний) конфлікт”, “заклики до агресивної війни чи до розв’язування воєнного конфлікту”, “виготовлення матеріалів із закликами”, “розповсюдження”, “планування агресивної війни чи воєнного конфлікту”, “підготовка...”, “розв’язування...”, “участь у змові”, “ведення...” [3, с.903-908], що цілком кореспондують із статтями 17 і 18 Конституції України [7].

Але як розуміти чиюсь, навіть не окремої особи чи угруповання – тут усе ясно, а на рівні самої держави “підтримку агресивної війни чи розв’язування воєнного конфлікту”, “участь у веденні...”, “допомоги у веденні...”, “присутність на території ведення...” тощо²⁵? На це в жодному коментарі немає чіткої відповіді, бо, як на нашу думку, законодавець щодо розділу ХХ у КК

України базується насамперед, до пріоритетного захисту суверенітету саме України від озброєного нападу, а не навпаки. Хоча ті ж М.О. Потєбенько та В.Г. Гончаренко пішли значно далі, інтерпретуючи вже й “вторгнення чи напад Збройних Сил України на територію іншої держави... , бомбардування Збройними Силами України території іншої держави... ; блокаду портів та берегів [іншої] держави військами України; напад Збройними Силами України на... іншої держави; засилання Україною озброєних груп, найманців... ; застосування Збройних Сил України, які знаходяться на території іншої держави за угодою з приймаючою стороною...” [3, с.906] як приклад агресії²⁶.

Щодо коментарів до інших статей розділу, то ст.439 “Застосування зброї масового винищення”, ст.440 “Розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення”²⁷, ст.441 “Екоцид” та ст.442 “Геноцид” КК України за ступенем важливості безпеки для миру і людства вказаних у диспозиціях дій потребують на самостійний, більш глибокий окремий розгляд²⁸, до чого ми сподіваємось повернутися у майбутньому.

5. Національна безпека України – це дві об’єднані передостанні ланки у вже нагаданому нами в дотеперішній частині роботи ланцюжку безпеки²⁹. Саме це дуже чітко простежується з поточного розташування статей за розділом І “Злочини проти основ національної безпеки України” Особливої частини чинного КК України 2001 року, й главою І “Злочини проти держави” Особливої частини колишнього КК України 1960 року із раніше зазначених у виносці 7 таблиць відповідності статей коментарю М.О. Потєбенька та В.Г. Гончаренка [2, с.22, 59-60].

Саме вони [3, с.5], та близько до них М.І. Мельник і М.І. Хавронюк [4, с.243], зазначають, що “безпосереднім об’єктом злочину є політична безпека”, хоча С.С. Яценко вважає, що це – “внутрішня безпека держави” [6, с.227]³⁰.

²⁶ Але все ж таки, не дуже занадто в ролі агресора виставляти саме Україну?

²⁷ Не втримаємось від побіжного зауваження, але при чому тут надане М.Й. Коржанським зворотнє посилання на власний “коментар до ст.439 КК” – див. п.е) коментарю до ст.440 [5, с.616], коли саме в ньому й близько немає нічого щодо транспортування зброї масового знищення?

²⁸ Ніж, наприклад, до ст.440 у М.І. Мельника та М.І. Хавронюка [4, с.1079], до статей 439-442 у М.Й. Коржанського [5, с.615-619].

²⁹ Наші міркування з цього приводу викладені у прийнятій до друку в 2003 році в журналі “Право України” статті “Українська нація та її безпека: новий погляд на національну безпеку України”.

³⁰ Пропонуємо читачам самим дійти до певного рішення, виходячи з визначення політичної безпеки за с.64 роботи: Ярочкин В.И. Секьюритология – наука о безопасности жизнедеятельности. –М.: Ось-89, 2000. –400 с., та с.110-111 роботи: Политическая энциклопедия: В 2-х т.

²⁰ Небезпечні для життя людини чинники також надані М.О. Потєбенько та В.Г. Гончаренко [3, с.36-37].

²¹ Невже 8 нових статей із 12 в розділі, та ще й на рівні міжнародної безпеки, ні на що не спонукали інших укладачів коментарів?

²² Див. також п.7 та виноску 21 в роботі [1, с.46].

²³ Тому й щойно згаданий паритет “безпека-небезпека” тепер вже щодо людства можна розглядати майже на грані іронічного вислову “мир – це війна”, а “війна – це мир”, як за романом Дж. Оруела “1984”.

²⁴ Курсив наш – ІЗ.

²⁵ Терміни наш. і ми їх поперед усього відносимо до військового контингенту України, що брав участь в недавніх діях на території Кувейту та Іраку – певна річ, але станом на 5 квітня 2001 року про це й згадки не мали.

Взагалі відзначимо, щодо статей цього розділу КК України, *найбільш місткими та вичерпними є коментарі*, подані М.І. Мельником і М.І. Хавронюком [4, с.243-271], а також М.О. Потебенько та В.Г. Гончаренко [3, с.3-34]³¹. Але тільки М.І. Мельник і М.І. Хавронюк вказують на суттєву різницю кримінальної відповідальності щодо стану державної безпеки за посягання на різні гілки державної влади [4, с.244] та конкретизують кваліфікацію злочинних дій щодо цього [4, с.244-245]. Тільки М.О. Потебенько та В.Г. Гончаренко щодо ст.110 КК звертають увагу на потенційну небезпеку “розпалювання національної або релігійної ворожнечі” та конкретизують її [3, с.14], що може бути дуже актуальним для багатонаціональної України, а М.І. Мельник і М.І. Хавронюк [4, с.249] немов би з цього приводу вступають у суперечку із С.С. Яценко [6, с.230] щодо кваліфікації за сукупністю із злочином за ст. 161.

І, до речі, якщо вже від укладачів коментарів ми очікуємо ярких оригінальних професійних суджень з того чи іншого положення КК, бо за відомим висловом, “закон не говорить, поки він не виглумачений суддями”, то певно, що й вичерпаність кругозору авторів, або брак наукового, із широким використанням нормативно-правових актів, *обкрутування статей нас не завжди влаштовує*, що, безумовно, треба враховувати майбутнім укладачам коментарів.

Так, М.Й. Коржанський [5, с.173-174] та С.С. Яценко [6, с.230] ігнорують необхідність подання визначення дефініції “територіальна цілісність держави” щодо ст.111 КК України, а за пунктуацією М.О. Потебенько та В.Г. Гончаренко [3, с.10] можна помилково дійти, що територіальна цілісність України є складовою її територіальної недоторканості. Щодо “державного суверенітету”, то майже дослівно їх визначення співпадають у М.Й. Коржанського [5, с.174] і С.С. Яценко [6, с.230]; думка М.І. Мельника та М.І. Хавронюка стосовно ст.111 КК, що “об’єктом злочину є державна безпека України у будь-якій її сфері” [4, с.250] не є коректною щодо невизначеності як самої “сфери”, так й її приналежності будь-то до “державної безпеки” чи до України. До того ж, говорячи далі про сфери “національної (в тому числі державної) безпеки України” [4, с.250], М.І. Мельник та

М.І. Хавронюк собі ж суперечать, бо на с.251 роботи [4] сказано, що “державна безпека... [за поняттям] є вужчим, ніж поняття “національна безпека” – звідси, й незрозуміло, які “сфери” редактори залишають за державною безпекою, якщо взагалі залишають. Бо не можна викреслювати “безпеку суспільства й особи”, що складають за думкою М.І. Мельника та М.І. Хавронюка різницю між національною і державною безпекою, із соціальної, економічної, інформаційної та інших сфер за Концепцією (основами) національної безпеки України – див. рис на с.39 роботи [8]. Ми вже не кажемо, що М.Й. Коржанський не визначив поняття як економічної, так і інформаційної безпеки, воєнного стану тощо; до того ж, помилковим є зведення ним “обороздатності України” тільки до її Збройних Сил [5, с.174], без врахування “сукупності економічного, політичного, соціального, наукового, морально-психологічного і суто воєнного потенціалів” як за М.І. Мельником та М.І. Хавронюком [4, с.251].

Деякі інші зауваження з розділу І КК України надані у роботі [8].

6. Щодо розділу ІХ “Злочини проти громадської безпеки” КК України, то М.І. Мельник і М.І. Хавронюк особливості кваліфікації небезпеки створення злочинної організації за його ст.255 вбачають навіть у відсутності “жодних інших додаткових ознак... (озброєність, спеціальна мета створення та діяльності тощо)” [4, с.675], хоча М.Й. Коржанський у п.4 на с.420 вважає за таку ознаку саме її незброєність [5], а М.О. Потебенько та В.Г. Гончаренко припускають можливість настання кримінальної відповідальності “і у випадку відсутності такої ознаки як озброєність” [3, с.455]. До того ж, С.С. Яценко відзначає створення злочинної організації “злочином особливого роду” [6, с.602].

Стосовно ст.256 КК України, то М.Й. Коржанський в п.2 коментарю [5, с.421], а за ним, і С.С. Яценко в п.1 коментарю [6, с.604] помилково вважають причетність дій за статтею 256 такими, що “не знаходяться з ним [злочином] в причинному зв’язку, оскільки вчинюються після створення злочинної організації, або після вчинення її учасниками злочину”, хоча цей часовий зв’язок ніде не зазначений – як на нашу думку, означене “*заздалегідь не обіцяє сприяння учасникам злочинних організацій...*” за диспозицією статті *може мати місце і до, або під час безпосереднього скоєння злочину*. Деяку різницю з цього приводу вбачають М.І. Мельник та М.І. Хавронюк, але тільки щодо “укриття злочинної діяльності” [4, с.679].

Кваліфікуючою ознакою банди за ст.257 КК С.С. Яценко визнає її постійний склад “при неодноразовому озброєному груповому нападі” [6, с.606]; М.О. Потебенько та В.Г. Гончаренко додатковим безпосереднім об’єктом бандитизму – “авторитет органів влади та органів місцевого самоврядування” [3, с.457]. Але, М.І. Мельник та М.І. Хавронюк [4, с.680] вважають використання в банді “газових пістолетів і револьверів, газових

/Науч.-ред. совет: пред. совета Г.Ю. Семигин. –М. Мысль, 2000. –Т.1. А-М -750 с. А також із того, що сам С.С. Яценко під внутрішньою безпекою на с.230 коментарю до ст.111 “Державна зрада” КК розуміє “систему заходів, спрямованих на охорону економічної та інформаційної сфери” [6].

³¹ Хоча, мабуть, М.О. Потебенько та В.Г. Гончаренко цього обсягу матеріалів у коментарях й не треба було досягати повторами ідентичних текстових фрагментів – див. с.7 і с.13 роботи [3] щодо поняття “розповсюдження матеріалів” – можна було обійтись лише відповідними посиланнями. Адже С.С. Яценко знайшов вихід - привів взаємодоповнюючі визначення цього терміну [6, с.228, 229].

балонів, споряджених газом нервово-паралітичної дії" ознакою озброєності банди, коли С.С. Яценко в п.5 на с.605 не вважає її такою посиленням на рішення судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України [6]; щодо вирішення спірних питань про зброю М.О. Потебенько та В.Г. Гончаренко нагадують про необхідність призначення спеціальної експертизи [3, с.458].

С.С. Яценко у п.14 [6, с.607] та М.Й. Коржанський у п.6 [5, с.424] уточнюють кількісний склад терористичної групи за ст.258 КК у "двоє чи більше членів групи", як М.І. Мельник та М.І. Хавронюк у п.6 [4, с.683] тільки посилаються на власний коментар до ст.28 (де кваліфікувати терористичну групу як різновид організованої групи з попередньою змовою у складі саме 2-х осіб, мабуть, повинні читачі)³².

7. Таким чином, підсумовуючи зазначимо, що методом порівняльного аналізу ми спробували з'ясувати зміст і сутність тлумачення в коментарях окремих юридичних норм КК із забезпечення ними безпеки стосовно загальних інтересів людини, суспільства, нації, держави та людства. Щодо окремих об'єктів кримінально-правового захисту, таких як "власність", "довкілля", "конституційний устрій України", то аналіз безпеки за змістом Кримінального кодексу саме й на них також не замикається. В роботі [1, с.49] на рис.1 раніше ми наводили схему "деяких зв'язків між статтями КК, що мають відношення до безпеки об'єкту" – певно, що це тільки мала їх частина, і, мабуть, потрібно їх аналізувати з іншого ракурсу – можливо, ретельно, крок за кроком, за кожною статтею Кримінального кодексу України. Наприклад, певний інтерес становить також питання забезпечення безпеки людини за розділом X "Злочини проти безпеки виробництва", який ми ще не мали можливості дослідити³³.

На жаль, зважуючи на доволі значний обсяг коментарів, ця робота виявилася доволі тяжкою і неосязною, бо майже неможливо поодиноці рядок за рядком одночасно слідкувати за міркуванням багатьох авторів. Тому є сенс означений метод у подальшому застосовувати тільки до більш вузького напрямку дослідження аспектів безпеки. Але вже й та, виконана нами певна частина роботи, підтвердила попередню гіпотезу про існуючі розбіжності в позиціях та думках фахівців щодо чинного кримінально-правового захисту і безпеки особи, суспільства, нації, держави і людства.

Висновки.

1. Кримінальний кодекс України за суттю – це, перш

³² Щодо цих та інших статей з розділу IX КК України ми плануємо подальше, як це вже зазначали, більш поглиблене дослідження.

³³ До речі, в цьому номері журналу "Право і безпека" друкується дуже цікава робота В.І. Борисова "Науково-практичний коментар до розділу X "Злочини проти безпеки виробництва" КК України 2001 року", який ще потребує на подальшу увагу.

за все, закон про небезпеку певних діянь суспільству (особі, державі). Безпека об'єктів захисту є рушійною силою кримінального законодавства.

2. В коментарях до КК слід ввести як обов'язкову практику подання ретельно вивірених визначень об'єктів захисту. Зокрема, як на нашу думку, необхідно за коментарями до тексту відповідних розділів КК підкреслювати пріоритетність біологічної (а потім вже – соціальної) безпеки людини, а також безпеки довкілля, як середовища, без якого не може існувати людина.

3. Потребує приведення до єдиного вигляду існуюча практика використання в КК України та коментарях "захисного" та "охоронного" підходу до об'єктів кримінально-правового захисту – вважаємо перший найбільш прийнятним на етапі запобігання злочину (функція захисту об'єкта), другий – на етапі покарання за вже вчинений злочин (функція охорони об'єкта).

4. Щодо загальних проблем безпеки, то в розглянутих коментарях до КК України існує (а в певних випадках, й досить серйозна) розбіжність, та навіть, помилки, в позиціях та трактуванні укладачами й редакторами тих чи інших положень Закону, що не припустимо навіть на фоні природної суперечливості думок. Інколи в коментарях допускаються не сумісні з вимогами міжнародної політики України приклади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зозуля І.В. Поняття безпеки в кримінальному законодавстві України та за його межами // *Право і безпека*. –2002. –№ 2. –С.44-52.
2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: В 2-х ч. /Під загальною редакцією М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка. –К., ФОРУМ, 2001. –Ч.1. Загальна частина. –386 с.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: В 2-х ч. /Під загальною редакцією М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка. –К.: ФОРУМ, 2001. –Ч.2. Особлива частина. –944 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року /За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. –К.: Каннон, А.С.К., 2001. –1104 с.
5. Науковий коментар Кримінального кодексу України /М.Й. Коржанський. –К.: Атіка, Академія, Ельга-Н, 2001. –656 с.
6. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України /Відп. ред. С.С. Яценко. –К.: А.С.К., 2002. –968 с.
7. Конституція України // *ВВР України*. –1996. –№ 30. –Ст.141.
8. Зозуля І.В. Національна безпека України як сукупний об'єкт кримінально-правового захисту // *Право і безпека*. –2002. –№ 3. –С.37-43.

Надійшла до редакції 02.06.2003

ЗОЗУЛЯ І.В. СУЩНОСТЬ БЕЗОПАСНОСТИ В СРАВНИТЕЛЬНОМ АНАЛИЗЕ КОММЕНТАРИЕВ К УГОЛОВНОМУ КОДЕКСУ УКРАИНЫ

Рассмотрены содержание и сущность толкования в комментариях к Уголовному кодексу Украины юридических норм относительно обеспечения ими безопасности объектов защиты.

ZOZULJA I.V. ESSENCE OF SAFETY IN THE COMPARATIVE ANALYSIS OF COMMENTS TO THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

The contents and essence of interpretation in comments to the Criminal Code of Ukraine of legal norms concerning maintenance of safety objects protection are considered with them

УДК 35.084

М.І. ІНШИН, канд. юрид. наук

Національний університет внутрішніх справ

ЩОДО ПРОБЛЕМ КЛАСИФІКАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Розглянуті питання класифікації державних службовців як інструменту функціонування інституту державної служби.

Правова позиція державного службовця має суттєві відмінності в залежності від показників, що характеризують його особисті професійні здібності та коло службових повноважень за посадою. Таким чином виникає необхідність в дослідженні проблемних питань класифікації державних службовців в залежності від органу чи підрозділу, в якому вони проходять державну службу, займаної посади, кола службових повноважень, професійної компетентності та особистих якостей. Незначний інтерес із боку науковців і практиків до проблем класифікації державних службовців, а, відповідно, низький ступінь досліджуваності даної проблеми набуває особливого змісту й актуальності. Заплановане нами дослідження безпосередньо пов'язане з виконанням Концепції Адміністративної реформи в Україні, Стратегії реформування системи державної служби в Україні, пріоритетними напрямками наукових досліджень у сфері державно-службових відносин України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій таких авторів, як В.Б. Авер'янов, О.С. Боргун, І.Л. Бачило, В.Г. Вишняков, О.А. Горницький, С.Д. Дубенко, В.В. Комаров, Б.М. Лазарев, Ю.Н. Старилов та ін., в яких започатковано розв'язання даної проблеми, дозволило виділити наступні проблемні питання: по-перше, це – наявність різних, а подекуди і протилежних підходів до класифікації державних службовців; по-друге – неоднозначність в обранні критеріїв такої класифікації. Разом з цим, в існуючих працях питання класифікації державних службовців досліджувались фрагментарно або в контексті більш ширшої адміністративно-правової проблематики, без комплексного підходу. У науці адміністративного права і досі немає однозначної точки зору щодо вирішення означеної проблеми.

Отже, завдання даного дослідження полягає у тому, щоб на основі вітчизняного та зарубіжного досвіду й узагальнень практики його реалізації визначити авторський підхід до визначення критеріїв класифікації державних службовців; а також в розробці конкретних практичних рекомендацій та наукових пропозицій щодо розвитку й удосконалення чинних, і розробки нових нормативно-правових актів в сфері державної служби України.

Класифікація державних службовців за українським законодавством провадиться, в першу чергу, в залежності від рангу посади – працівник спочатку приймається на конкретну посаду, а вже потім йому присвоюється відповідний ранг. Такий порядок є більш доцільним, оскільки правовий статус службовця об'єктивно визначається посадою, що існує незалежно від конкретної особи, яка займає її в певний проміжок часу. Посада за своїми правовими та функціональними характеристиками здатна виступати сталою категорією, відповідно якої можливим є розмежування ознак службовців і групування останніх у певні категорії, визначення порядку і засобів регулювання їх діяльності, встановлення правового статусу працівника. “Класифікація посад відбувається на підставі аналізу тих вимог, які висуває до них сама праця” [1, с.115].

Система класифікації посад є важливим інструментом функціонування інституту державної служби. Назвемо лише основні її переваги: визначення професійних вимог, обов'язків, обсягу повноважень та відповідальності службовців, встановлення критеріїв для рівнів оплати праці, а також ієрархічних рівнів між різними категоріями службовців, стимулювання покращення ефективної діяльності службовців через можливість службового просування та матеріального забез-